

BMP 1998: waterpeilen en watervogels in de plus

■ *Het natste jaar van de twintigste eeuw, 1998, was tevens het vijftiende seizoen waarin vele honderden broedvogeltellers op pad gingen voor het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Een kleine mijlpaal dus in de geschiedenis van dit project, dat door SOVON en CBS is opgezet om de aantalsontwikkeling van de (vrij) algemene broedvogelsoorten vast te leggen. Inmiddels zijn voldoende formulieren ontvangen en vertoetst om een voorlopig overzicht van het seizoen 1998 te presenteren. 'Definitieve' cijfers worden gepubliceerd in het jaarrapport dat te zijner tijd aan alle tellers wordt opgestuurd.*

Nederland ruim belegd met plots

In 1998 zijn van 771 plots gegevens ontvangen. Het onderdeel *Alle soorten* neemt, zoals gebruikelijk, het leeuwendeel voor z'n rekening (548 plots). Het onderdeel *Bijzondere soorten* scoort met 142 plots goed. In 49 plots werden uitsluitend *Weide- & akkervogels* geteld. Dit aantal is groter dan in vorige jaren, onder andere door inbreng van provinciale weidevogelmeetnetten in Friesland en Overijssel. Nog eens 21 plots werden uitsluitend op roofvogels geïnventariseerd terwijl 11 plots in stedelijk gebied lagen.

De genoemde aantallen plots hebben betrekking op tijdig ingeleverde en verwerkte formulieren. Veel formulieren druppelen na de sluitingsdatum nog binnen. Dat is jammer, want voor het jaaroverzicht in SOVON-Nieuws kunnen ze niet worden meegenomen. Voor het overzicht van het broedseizoen 1997 bijvoorbeeld (verschenen in september 1998) waren de gegevens van 709 plots verwerkt. Uiteindelijk staat het aantal voor dat jaar nu op 924! Laat ingeleverde gegevens worden overigens wel verwerkt en meegenomen in de jaarrapporten.

De verspreiding van de in 1998 getelde plots over Nederland wijkt niet sterk af wat afgelopen jaren gebruikelijk is. Grote delen van het land zijn goed belegd met BMP-plots en grote lege regio's zijn er nauwelijks meer. Goed uit de verf komen delen van de provincie Friesland (ook het Waddengebied!), Groningen, Drenthe, Gelderland en Noord-Holland en verder oostelijk Overijssel, Zuidelijk Flevoland, de Zuid-Hollandse duinen, delen van Oost-Brabant en Midden-Limburg. Gebieden die hierbij mager afsteken (en dat vaak al jarenlang) zijn onder andere de Kop van Overijssel, Noord-oostpolder, Oostelijk Flevoland, Noord-Veluwe, noordelijke Achterhoek, het groene hart van Holland, westelijk rivierengebied, oostelijk Zee-

land en aangrenzend westelijk Noord-Brabant en het uiterste noorden en zuiden van Limburg.

In beide jaren geteld

De resultaten in 1998 worden vergeleken met die in 1997. Hiervoor worden de plots gebruikt die in beide jaren geteld werden. Nog nooit was dit aantal zo hoog: 613. Vorig jaar moesten we het nog 512 plots doen en daarvoor was de spoeling nog veel dunner. Het merendeel van de in beide jaren onderzochte plots (ongeveer 80%) draait vaak al jarenlang mee in het BMP. Dit vormt in feite de kurk waarop het BMP grotendeels drijft.

De verdeling van de plots over de verschillende BMP-onderdelen komt in 1997 en 1998 nagenoeg overeen: 70% valt onder BMP *Alle soorten* en 20% onder *Bijzondere soorten*. De onderdelen *Weide- en akkervogels* (6%), *Roofvogels* (3%) en *Stadsvogels* (1%) scoren slechter.

Bekijken we de verdeling over de landschapstypen, dan valt vooral het

grote aantal plots in agrarisch gebied en natuurlijk terrein op. Natuurlijk terrein was altijd al goed vertegenwoordigd in het BMP en dat geldt ook voor bos. Het aandeel agrarisch gebied is de laatste jaren echter flink toegenomen, grotendeels door inbreng vanuit provinciale meetnetten. Dit is verheugend, vooral omdat het aandeel gangbaar agrarisch gebied er door wordt vergroot. In het BMP waren tot voor kort de leukere weidevogelgebieden (reservaten e.d.) oververtegenwoordigd. Dit had tot gevolg dat de BMP-indexen van sommige weidevogels een te rooskleurig beeld gaven. In die betere weidevogelgebieden deden weidevogels het immers nog aardig. Buiten de reservaten was het vaak huilen met de pet op. Die laatste informatie raakte in het BMP evenwel ondergesneeuwd. Het ziet er naar uit dat deze scheve verdeling in het BMP tot het verleden gaat behoren.

Langzaam maar zeker kruipen we zo met het BMP naar een meer representatieve verdeling van plots over de Nederlandse landschappen. Het zorgkind in dit verband is en blijft stedelijk gebied. Slechts vijf plots werden in 1997 en 1998 geteld, meer dan ooit, maar uiteraard bij lange na niet het streefaantal. In het dichtstbevolkte land ter wereld zijn we slecht op de hoogte van ontwikkelingen bij stadsvogels! Als er nu eens in elke stad met meer dan 100.000 inwoners - dat zijn er zo'n dertig - één stadsplot gerealiseerd zou worden, dan zouden



Kwartel (Jan van de Kam)

we al een flink eind in de goede richting zijn. Met meer tellers samen of in vogelwerkgroepverband moet dit toch mogelijk zijn? Het niet zo tijdrovende BMP-onderdeel Stadvogels is er speciaal voor in het leven geroepen.

Het weer in 1998

Kan het nog natter? Dat zullen velen zich afgevraagd hebben wanneer ze weer eens doorweekt thuis kwamen na een verfrissend ochtendje vogels tellen. Natter dan in 1998 is het in de hele twintigste eeuw immers niet geweest. Al op 26 november werd het vorige jaarrecord (uit 1965) overtroffen, en uiteindelijk bleven de regenmeters in De Bilt steken op 1240 mm; dit is liefst 54% meer dan normaal! De maanden maart, april en juni waren extreem nat, met als gevolg hoge waterpeilen, natte uiterwaarden en deels ondergelopen cultuurland tot diep in het voorjaar. Veel tellers zullen enerzijds gebaald hebben van alle ongemak tijdens het inventariseren, anderzijds met welgevallen hebben geconstateerd dat veel soorten (water)vogels er baat bij hadden.

De andere meteorologische feiten steken vergeleken bij de recordneerslag maar bleekjes af. De aan het broedseizoen voorafgaande winter was dankzij het vrijwel ontbreken van vorstperioden zeer zacht; voor schaatsliefhebbers een teleurstelling maar voor sommige standvogelsoorten een weldaad na twee koude tot strenge winters. Het voorjaar zelf was sterk wisselvallig. Na een zeer zonnige, zachte en droge februari volgden twee maanden met voornamelijk zacht, nat en somber weer. De maand mei, van cruciaal belang voor broedvogeltellers, begon matig maar kende vervolgens een periode van twee weken prachtig warm lenteweer, met op 12 mei al 32°C op de thermometer. Aan het eind van de maand werd het

opnieuw wisselvalligheid wat de klok sloeg, een situatie die niet alleen de hele maand juni aanhield maar tot diep in het najaar troef was (denk aan de wateroverland in het Westland en NO-Nederland). Veel buien, af en toe zelfs noodweer en, zowaar, soms toch ook mooie momenten: dat is wat de meesten bijgebleven zal zijn van het slot van het veldseizoen.

In de plus

Werd de overzichtstabel van 1997 nog gedomineerd door een groot aantal minnen, in 1998 zaten veel vogels in de plus. Allerlei soorten watervogels reageerden onmiddellijk op de voor hen gunstige hoge waterstanden. Na twee droge voorjaren hadden ze eindelijk weer goede mogelijkheden om te broeden. Tot de meest opvallende profiteurs behoorden Waterral, Tafeleend, Slobeend, Zomertaling, Dodaars, Grauwe Gans, Waterhoen, Knobbelzwaan, Kuifeend en Wintertaling. De toename bedroeg bij deze soorten meestal 20-30%, in een enkel geval (Waterral) fors meer. Dat de winter 1997/98, na twee vorstrijke voorgangers, weinig voorstelde zal bij sommige soorten de mate van toename zeker versterkt hebben. De eerste berichten van 1999 wijzen erop dat op zijn minst een aantal watervogelsoorten toen opnieuw floreerde. Niet alle watervogelsoorten deelden overigens in de feestvreugde van 1998. Bergeend en Wilde Eend zijn voorbeelden van soorten die stabiel bleven of zelfs een lichte achteruitgang lieten zien.

De Winterkoning demonstreerde zijn legendarische veerkracht door een forse toename in 1998. De in beide voorgaande strenge winters stevig uitgedunde gelederen werden versterkt met een injectie van rond 50%. De opvallende toename van bijna 40% bij het Goudhaantje zal eveneens in verband staan met het zeer

zachte winterweer. De relatie met het winterweer is bij deze soort echter minder eenduidig dan bij de Winterkoning. Niet alle strenge winters worden gevolgd door afname bij het Goudhaantje. Omgekeerd blijkt een zachte winter niet altijd garant te staan voor toename. Deze grillige reactie op winterweer is voor veel wintergevoelige soorten vermoedelijk meer karakteristiek dan de rechttoe-rechtaan reactie van Winterkoningen. Groene Specht en Scholekster, die na de twee strenge winters duidelijk in de min gekomen waren, vertoonden in 1998 geen enkele opleving, na een toch zeer zachte winter. De strengheid van het winterweer is bij deze soorten blijkbaar slechts een van de factoren is die de omvang van de populatie bepalen. Het Baardmannetje (niet in de tabel opgenomen vanwege een net tekort schietende steekproef) lijkt het, wanneer de BMP-proefvlakken representatief zijn voor de landelijke situatie, goed gedaan te hebben (van 79 paren in 1997 naar 119 in 1998).



Paapje (A.C. Zwaga)

Tabel 1. Aantal plots dat in 1997 en 1998 onderzocht werd, uitgesplitst naar BMP-onderdeel en landschapstype (Bos= bos en park, Agr= grasland, akkerland en kleinschalig cultuurland, Nat= duin, heide, hoogveen, moeras, kwelder, Stad= stedelijk gebied, div= overige landschapstypen).

Onderdeel	Landschapstype					Tot
	Bos	Agr	Nat	Stad	div	
Alle soorten	88	192	149	4	-	433
Bijzondere soorten	18	66	42	2	5	133
Roofvogels	3	7	1	-	-	11
Stadsvogels	-	-	-	5	-	5
Weide- & akkervogels	-	31	-	-	-	31

Hoopgevend waren de ontwikkelingen bij Snor, Paapje en Zanglijster. Na het nodige gekwakkel in de afgelopen jaren leverde 1998 voor deze soorten een duidelijk hogere stand op. Sprinkhaanzanger en Rietzanger beleefden aardige jaren, en de jarenlange toename van Tjiftjaf en Roodborsttapuit werd gecontinueerd. Voor het eerst werden ook noemenswaardige aantallen Kwartelkoningen in de BMP-plots vastgesteld (73), nog wat weinig om indexberekening mogelijk te maken, maar toch: wie had dat ooit gedacht?

Tabel 2. Overzicht van territoria in BMP-plots die in 1997 en 1998 onderzocht werden. Per landschapstype (Lt) worden de aantallen territoria gegeven. Het procentuele verschil tussen beide jaren staat in vet.
N = Natuurlijk terrein, A = Agrarisch gebied, B = Bos, T = alle landschapstypen

	Lt	Terr 97	Terr 98	% +/-		Lt	Terr 97	Terr 98	% +/-		Lt	Terr 97	Terr 98	% +/-
Dodaars	N	126	146	16	Bosuil	T	103	106	3	Zwartkop	A	372	400	8
Fuut	A	269	277	3	Ransuil	T	90	92	2		B	855	905	6
	N	676	644	-5	Groene Specht	B	102	87	-15		N	477	552	16
Knobbelzwaan	A	115	137	19		N	61	58	-5	Fluiter	B	92	45	-51
	N	95	104	9	Zwarte Specht	T	114	108	-5	Tjiftjaf	A	773	922	19
Grauwe Gans	A	509	557	9	Grote Bonte Sp.	A	97	83	-14		B	1335	1560	17
	N	596	762	28		B	461	425	-8		N	1275	1582	24
Bergeend	A	310	326	5		N	154	164	6	Fitis	A	675	631	-7
	N	470	475	1	Kleine Bonte Sp.	T	176	178	1		B	1186	1144	-4
Nijlgans	A	78	107	37	Boomleeuwerik	N	324	354	9		N	3664	3746	2
	N	132	160	21	Veldleeuwerik	A	1311	1292	-1	Goudhaantje	B	194	269	39
Soepeend	T	603	477	-21		N	1066	1161	9	Vuurgoudhaan	T	94	102	9
Wintertaling	N	152	183	20	Boerenzwaluw	T	278	267	-4	Gr. Vliegenv.	T	216	212	-2
Wilde Eend	A	2161	1955	-10	Boompieper	A	177	195	10	B. Vliegenv.	B	226	211	-7
	B	329	331	1		B	363	297	-18		N	205	197	-4
	N	1531	1459	-5		N	1013	1090	8	Staartmees	A	53	54	2
Zomertaling	T	147	182	24	Graspieper	A	1115	1215	9		B	165	136	-18
Slobeend	A	357	511	43		N	1040	1146	10		N	136	123	-10
	N	292	332	14	Gele Kwikstaart	A	1149	1141	-1	Glanskop	B	222	215	-3
Tafeleend	N	182	235	29		N	231	184	-20		N	71	73	3
Kuifeend	A	447	523	17	Witte Kwikstaart	A	253	265	5	Matkop	A	71	62	-13
	N	632	700	11		N	142	154	8		B	167	145	-13
Br. Kiekendief	T	143	141	-1	Winterkoning	A	396	582	47		N	90	90	0
Havik	T	147	150	2		B	968	1383	43	Kuifmees	B	146	156	7
Sperwer	T	176	177	1		N	830	1301	57	Zwarte Mees	B	197	165	-16
Buizerd	A	273	277	1	Heggenus	A	270	296	10	Pimpelmees	A	234	228	-3
	B	118	111	-6		B	306	320	5		B	867	865	-0
	N	120	114	-5		N	1052	1099	4		N	448	457	2
Torenvalk	A	199	212	7	Roodborst	A	218	230	6	Koolmees	A	495	476	-4
	N	72	59	-18		B	1285	1329	3		B	1427	1355	-5
Patrijs	A	345	274	-21		N	398	483	21		N	849	839	-1
	N	85	76	-11	Nachtegaal	A	87	92	6	Boomklever	B	317	268	-15
Kwartel	T	267	231	-13		B	87	105	21	Boomkruiper	A	98	101	3
Fazant	A	343	348	1		N	646	701	9		B	520	462	-11
	B	156	154	-1	Blauwborst	N	715	754	5		N	107	120	12
	N	517	517	0	Zwarte Roodstaar	T	249	252	1	Wielewaal	B	71	58	-18
Waterral	N	116	198	71	Gekr. Roodstaar	A	94	95	1	Vlaamse Gaai	A	78	62	-21
Waterhoen	A	137	167	22		B	232	243	5		B	307	266	-13
	B	72	87	21		N	605	606	0		N	156	158	1
	N	165	189	15	Paapje	T	73	86	18	Ekster	A	78	69	-12
Meerkoet	A	1105	1181	7	Roodborsttapuit	A	124	165	33		B	95	94	-1
	B	180	202	12		N	467	605	30		N	284	242	-15
	N	961	1062	11	Tapuit	N	131	135	3	Kauw	A	76	107	41
Scholekster	A	1590	1509	-5	Merel	A	691	812	18		B	410	398	-3
	N	1109	1156	4		B	1457	1429	-2		N	323	320	-1
Kleine Plevier	A	103	88	-15		N	983	1111	13	Zwarte Kraai	A	219	202	-8
Kievit	A	3865	3619	-6	Zanglijster	A	165	188	14		B	247	213	-14
	N	873	873	0		B	407	462	14		N	287	273	-5
Watersnip	T	178	194	9		N	184	225	22	Spreeuw	A	327	322	-2
Grutto	A	2643	2531	-4	Grote Lijster	A	138	120	-13		B	444	403	-9
	N	333	359	8		B	119	98	-18		N	187	182	-3
Wulp	A	164	197	20		N	110	116	5	Huisemus	T	1396	1302	-7
	N	155	154	-1	Sprinkhaanz.	T	396	469	18	Ringmus	T	369	349	-5
Tureluur	A	1092	1144	5	Snor	T	77	103	34	Vink	A	472	491	4
	N	389	416	7	Rietzanger	A	308	330	7		B	1485	1414	-5
Holenduif	A	119	104	-13		N	1365	1593	17		N	525	532	1
	B	196	225	15	Bosrietzanger	A	581	686	18	Groenling	B	72	67	-7
	N	115	120	4		N	954	876	-8		N	71	69	-3
Houtduif	A	580	582	0	Kleine Karekiet	A	643	670	4	Putter	T	238	228	-4
	B	889	819	-8		N	2343	2332	-0	Kneu	A	287	274	-5
	N	822	804	-2	Spotvogel	A	69	72	4		N	702	835	19
Turkse Tortel	T	921	872	-5		N	70	61	-13	Goudvink	B	90	72	-20
Zomertortel	A	153	147	-4	Braamsluiper	T	351	311	-11		N	69	75	9
	B	102	100	-2	Grasmus	A	1333	1432	7	Appelvink	B	238	184	-23
	N	170	144	-15		B	194	208	7	Geelgors	A	450	437	-3
Koekoek	A	85	73	-14		N	2165	2137	-1		B	327	316	-3
	B	61	55	-10	Tuinfluiter	A	538	509	-5		N	579	560	-3
	N	249	244	-2		B	484	481	-1	Rietgors	A	530	559	5
Steenuil	T	167	154	-8		N	642	648	1		N	1313	1314	0

In de min

Geeft het overzicht van 1998 overwegend een positieve indruk, er zijn uiteraard altijd wel soorten die matig tot slecht scoren. Helemaal onderaan de lijst bungelt de Fluiter. Broedt die nog in Nederland, zullen sommigen zich afvragen die de parelende zang nu al enkele jaren amper gehoord hebben. Inderdaad is het zo langzamerhand bijna verontrustend wat er aan de hand is met de Fluiter. Dat er opvallende ups en downs bij deze soort zijn, is genoegzaam bekend. Vanaf 1995 is het echter alleen maar naar beneden gegaan en de halvering in 1998 heeft de stand doen belanden op niveau dat nog maar een kwart bedraagt van enkele jaren eerder. En of het nog niet beroerd genoeg is: in 1999 zette de malaise door en werd volop in den lande geklaagd over een opvallende schaarste aan Fluïters. Als dat zo doorgaat, wordt de Fluiter een harde dobber voor Big Day-verslaafden die rond half mei proberen zoveel mogelijk soorten op een dag te scoren. Naar de redenen van de sterke afname valt alleen te gissen.

Dat de koersen van de Appelvink kelderden, zat erin. Nooit eerder bereikte de BMP-index immers zo'n hoogte als in het topjaar 1997. De



Eksters (Jos Zwarts)

daaropvolgende recessie in 1998 heeft dus nog niet meteen tot panische taferelen te leiden. Heel anders is het gesteld met Patrijs en Zomertortel. Zij zitten al geruime tijd in de hoek waar de klappen vallen, en in 1998 was het niet anders. Het lijkt met deze pechvogels nooit meer goed te komen. De terugval van de Kwartel komt vooral op conto van het mindere resultaat in West-Nederland. In 1997 werd het 'kwik-me-dit' hier relatief veel gehoord, voor deze regio heel bijzonder. In 1998 was dit in West-Nederland niet het geval, maar in Oost- en Zuid-Nederland was zeker geen sprake van een slecht kwarteljaar.

De Zwarte Mees is een soort om in de gaten te houden; hij doet het al enige tijd niet zo best. Staartmees en Braamsluiper (weer terug bij af na enkele goede jaren) kenden een matig jaar. Dit geldt ook voor de in agrarisch gebied en bossen broedende Grote Lijsters, Matkoppen en Vlaamse Gaaien. Hun in natuurgebieden broedende soortgenoten brachten het er in 1998 aanzienlijk beter vanaf.

Opvallend is voorts de - door sommigen weinig betreude - afname van Ekster en Zwarte Kraai. Bij de Ekster is dit onderdeel van een zich al jarenlang voortslepend proces, waarbij veranderingen in de landbouw (mestinjectie in plaats van gieren) en afvalverwerking (verdwijnen open vuilstortplaatsen) vermoedelijk een rol spelen, naast wellicht structureel verminderd voedselaanbod. Regionaal is ook nog steeds sprake van intensieve vervolging. Intrigerend genoeg vergaat het de 'stadseksters' overigens veel beter dan de 'plattelandseksters'. Terwijl sommigen nog steeds om het hardst roepen dat Eksters ongebreideld toenemen, de zangvogelstand bedreigen en bestreden moeten wor-

den, zou een gedegen onderzoek naar het hoe en waarom van de afname van de Ekster zo langzamerhand uiterst zinvol en wenselijk zijn.

Tellen, uitwerken, vergelijken

Allemaal leuk. Het hoeft BMP'ers gewoonlijk niet uitgelegd te worden. Zij weten inmiddels wel hoe spannend het is om elk seizoen 's morgens vroeg het veld in te trekken. Planning van het veldwerk geeft al voorpret en de uitwerking weer de nodige 'napret'. De resultaten verschijnen immers onder je ogen. Hoewel territoria van soort X dit jaar, waar zaten ze, zijn het er meer of minder dan vorig jaar? Na enkele jaren verschijnt het landelijke BMP-overzicht en geeft een vergelijking met de landelijke cijfers weer de nodige prikkels. Kortom, je raakt niet gauw uitgeteld.

Dit voorjaar is het nieuwe BMP-Jaarverslag over de jaren 1996-97 uitgekomen. Het rapport puilt uit van de informatie in tabellen, cijfers, kaarten en grafieken: *hot stuff* voor de rechtgeaarde BMP-teller. Behalve het nieuwe overzicht van trends over 1984-97 wordt de ontwikkeling van Bonte Vliegenvanger en Nachtegaal in detail uit de doeken gedaan. Dit BMP-rapport is standaard naar tellers gestuurd die in 1996-97 als contactpersoon voor een plot stonden ingeschreven. Medetellers kunnen op verzoek ook een exemplaar ontvangen. Andere geïnteresseerden kunnen het rapport tegen betaling van f25,- ontvangen (giro 2905988, SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen onder vermelding van 'Monitoringrapport 1999/03, BMP 1996-97'). Bij dit alles geldt: zo lang de voorraad strekt.

Arend van Dijk & Fred Hustings

Laatste nummer SULA: extra dik meeuwennummer...

SULA, het tijdschrift van de Nederlandse Zeevogelwerkgroep (NZG), is niet meer. In de plaats daarvan is een nieuw tijdschrift *Atlantic Seabirds* in het leven geroepen. *Atlantic Seabirds* is een initiatief van de Britse Seabird Group en onze eigen NZG. Het eerste nummer van dit nieuwe tijdschrift is reeds verschenen.

De laatste SULA (jrg. 12, nr. 4) is onder redactie van Arie L. Spaans uitgebracht en handelt (hoe kan het ook anders) over broedende meeuwen. In het dubbeldikke nummer wordt de aantalsontwikkeling en status als kustbroedvogel van alle meeuwensoorten die in België en Nederland broeden nader belicht. Een afscheidnummer met allure dat niet mag ontbreken bij wie een brede belangstelling heeft voor broedvogels in Nederland en meeuwen in het bijzonder.

Booming gulls in the Netherlands and Belgium in the 20th century is in Nederland te bestellen door: overmaking van f12.50 naar Postbank rek.nr. 6255749 t.n.v. Penningmeester NZG, 1792 BC Oudeschild, onder vermelding: Bestelling Sula 12(4) Meeuwenspecial (naam/adres van het bankafschrift wordt als verzendadres gebruikt, tenzij duidelijk anders aangegeven).

